

Перший кий Будича

У травні 2012 року я приїхав із Києва в Будич на історичну конференцію, організовану місцевим педагогічним університетом. Зранку, ще трохи сонним від нічної поїздки, вийшов із потяга на перон залізничного вокзалу Будича, де туди-сюди снували люди. Перейшовши через колії, опинився біля бежевого приміщення вокзалу з теракотовим дахом. Під навісом стояли пасажирів з валізами й наплічниками, курили, розмовляли, очікували на свої потяги, прислухалися до голосу диспетчера, який час від часу лунав із гучномовця.

Мою увагу привернув старий волоцюга, який чіплявся то до одних пасажирів, то до інших — напевно, випрошував цигарки чи дрібні гроші. Люди, коли він підходив до них, відверталися чи хитали головою. Бездомний певний час стояв і думав про своє, з віддалі поглядав на пасажирів. Коли я проходив у метрах десяти від нього, наші погляди зустрілися. Його змарніле старече сіро-жовте лице було порите глибокими зморшками. Раптом я сахнувся: воно нагадало когось знайомого,

когось із давнього минулого, але я ніяк не міг пригадати, кого саме. Чоловік, упіймавши на собі мій погляд, поспішив до мене, розмахуючи руками. Він щось говорив неприємним глухим і тихим збуханим голосом, ніби ліниво жував і випльовував непотрібні слова щепелявим ротом. Він майже підійшов до мене, але до рогу перегородив службовець у темно-синьому пальті з залізничними личками на комірцях, накричав на нього, сказав, щоб той забирався з вокзалу і щоб його тут більше не бачили. Як побитий пес, бездомний підібгав хвоста і поплентався геть.

Я пройшов через будівлю вокзалу, забиту метушливими пасажирами, і вийшов на вокзальну площу, де юрмилися таксівки, автобуси, маршрутки та тролейбуси. Сів у першу-ліпшу таксівку і поїхав до університету, де мав зареєструватися для участі у конференції, а також поселитися в гостьовій кімнаті гуртожитку для викладачів. На реєстрації я зустрівся з давнім приятелем — істориком, доцентом місцевого університету Артемом Ковальчуком, із яким ми познайомилися ще в далеких 90-х, на молодіжних наукових семінарах у Києві, коли починали академічну та викладацьку кар'єру. За ці роки він помітно змінився (зрештою, як і я): поповнів, згорбився, запустив невеликі вуса, почав курити люльку і носити окуляри. Переважно ми зустрічалися з Артемом на конференціях у Києві, Львові, Кракові й часто після своїх виступів прогулювалися вулицями, парками, скверами чи засідали в якомусь із пабів, де за кухлем-другим пива допізна розмовляли.

Цього разу ми не схотіли зраджувати своїм традиціям і після виступів на конференції вирішили під вечір посидіти в барі, поспілкуватися. Я дуже давно не бував у Будичі — ще з ранніх 90-х, тому погано орієнтувався

в закладах, де можна зависнути з приятелем. Артем запропонував спершу пообідати в кафе «Театральне» — культовому місці, де найсмачніше готують, а потім, під вечір, упасти у «Повній каністрі» й виступити по пиву чи коньяку. Так ми й домовилися.

На обід ми пішли з двома симпатичними аспірантками зі Львова — Олею і Машею, з якими спершу розговорилися під час доповідей, а потім — уже після завершення секції. Дівчата радо пристали на пропозицію Артема піти пообідати. В кафе «Театральне» ми непогано провели час — пообідали, поговорили про книжкові новинки, спільних знайомих, іноземні стипендії для науковців, останні цікаві публікації. Дівчата довго говорили про свої дисертації, про методології, після чого Оля згадувала Люсьєна Февра та Гейдена Вайта. Ми з Артемом переважно мовчали та дружно усміхалися: нам подобався цей милий «аспірантський синдром» — щебетати про все, що опинилося під носом.

Потім Артем провів для нас невеличку екскурсію Будичем, і мене вразило, наскільки місто змінилося: позбулося сіратини пізнього совка й ранніх 90-х, стало чепурним та охайним, у ньому з'явилися яскраві кольори — у будівлях та людях. Коли ми зайшли у центральний парк і пройшли повз дитячі атракціони, на місці легендарної більярдної я побачив інший будинок — двоповерхову цегляну ресторацію, стилізовану під лицарський замок із гербами й щитами на стінах.

— Тут колись була більярдна... — сумно сказав я ніби сам до себе.

Здивований Артем на мене оторопіло поглянув:

— Ти знаєш, що тут колись була більярдна?

— Я в ній проводив майже всі дні.

Артем аж відкрив рота:

— Коли це було?

— Та давно. В іншому житті, — усміхнувся я.

— Я так розумію, — сказала Оля, — що у вас нині буде вечір ностальгії?

— Можливо, — задумливо відповів я.

Артем запитав у мене, чому я раніше не говорив, що був у Будичі.

— Це довга історія. До речі, он там колись була наша хата, — я показав углиб парку, де за деревами починалася вулиця, на протилежному боці якої красувалося кілька сучасних котеджів. — Якраз на місці он того територіального котеджу стояла наша стара одноповерхова хата з горищем, закладеним різним мотлохом.

По очах Артема бачив: його аж розпирає дізнатися про мое минуле в Будичі. Та ми пройшлися з Олею і Машею до берега Південного Бугу, звернули на одну з тінистих алей і за жартами й розмовами вийшли з іншого боку парку, а через кілька кварталів дійшли до університету. Там ми попрощалися з дізчатами, бо вони мали ще кілька важливих зустрічей.

Артем одразу накинувся на мене з купою запитань. Чому я раніше ніколи не говорив, що мешкав у Будичі? В які роки це було? В яку школу ходив? Я був старший за Артема на три роки, а для підлітково-юнацького періоду це майже прірва: зовсім інші інтереси, зовсім інше коло спілкування, і ми навряд чи могли перетинатися, якщо не жили на одній вулиці чи не ходили в одну школу.

— Вітя, ну ти і даєш! — вражено повторював Артем.

— Я тобі розповім історію, яку раніше нікому не розповідав. Про те, що тут відбувалося двадцять п'ять років тому і чому я раніше мовчав, що жив колись у Будичі.

— З нетерпінням послухаю! Але зараз мушу бігти на кафедру. Зустрінемося ввечері у «Повній каністрі».

— Окей.

Я вернувся у свою гостьову кімнату, сходяв у душ, трохи почитав. Кілька годин до зустрічі в «Повній каністрі» майже збігли. У мене вільний вечір, а також — завтрашній день, бо повертатимуся в Київ нічним поїздом. Тому й вирішили з Артемом гарно посидіти, бо часу на спілкування є вдосталь.

Після сьомої вечора ми знову зустрілися з Артемом і замовили у «Повній каністрі» велику сковорідку «Голод капут» (смажена картопля з сосисками та ковбасками), соління і по кілька кухлів світлого пива. Поки нам несли наше замовлення, Артем аж згорав від нетерпіння почути мою історію.

Як я вже казав, раніше, ще за часів совка, я мешкав у Будичі, метрів за триста від більярдної, якщо йти стежкою навпростець через парк. Хлопчиками я і мої ровесники переважно гралися в міському парку, на берегах Південного Бугу. Більярдна нас буквально приворожувала: ми любили дивитися, як там збираються і грають старші хлопці, солідні дядьки, як туди набилося шантрапа з усього Будича і колотила понти.

Ми захоплено стежили за грою відвідувачів, охоче слухали їхні розмови, їхні жарти, і завжди дізнавалися багато цікавого, чого не почувеш від ровесників чи у школі. Але найбільше ми любили сидіти у більярдній вечорами у вівторок і четвер. Це були особливі вечори, коли за неписаним законом у більярдну прибували ті, хто любив не просто пограти у більярд, а пограти на гроші, а деколи — на гроші великі. Це були особливі турнірні дні й вечори, коли до більярдної здебільшого не пускали випадкових роззяв. Два про-

фесійні боксери — Ахмет і Додя — завжди з'являлися у більярдній з такої нагоди й виконували функцію охоронців. Вони стежили, щоб усе було за правилами, щоб ніхто не робив дурниць, а випадкових відвідувачів хлопці спершу просили покинути приміщення більярдної, а якщо не доходило, могли делікатно втарабанити.

Подейкували, що Додю з Ахметом найняв сам директор більярдної Василь Михайлович (в народі — Вася Луза), який брав свою долю з тих турнірів і був посвячений у всі діла. Турніри відбувалися лише за одним столом — найбільшим, який стояв у глибині більярдної та мав окреме освітлення — прикріплені до стелі масивними тросами три широкі лампи, що нависали над сукном. Вася Луза особисто стежив, щоб за тим столом ніхто з випадкових людей не грав, щоб на нього не спиралися, не доторкалися і навіть не підходили на два-три метри. Перед особливими турнірами він сам оглядав стіл, чи все з ним нормально, замірював його столярським рівнем, чи нема нахилу, чи не просіла дерев'яна підлога під однією з ніжок.

Якось компанія бухих жевжиків розважалася в більярдній, ганяли кулі, й одному закортіло подивитися на той «відомий стіл». Тримаючи пляшку пива, він підійшов до нього, стягнув покривало, що захищало стіл від пилюки, і навіть націлився розставити кулі. Ідіот не встигнув помітити, хто його вдарив. Додя йому так затопив, що пляшка пива вилетіла з його рук, вдарилася об стіну й розбилася. На додачу кілька хуків по корпусу — і гаврик сповз по стіні на підлогу. Вася Луза дав компанії п'ять хвилин, щоб вимити більярдну від пива і забрати свого нерухомого приятеля. Перелякані хлопці вхопилися за швабри з ганчірками й узялися драїти підлогу у всій більярдній. Вася Луза сказав

їм, що якщо ще раз їх тут побачить, то самі вони вийти звідси не зможуть. Раніше весела й буха компанія миттю протверезіла і рвонула на вулицю.

— Я пам'ятаю той стіл, — сказав Артем.

— Як ти знаєш, смертним було заборонено до того стола навіть доторкатися. Ахмет і Додя за таке могли зламати носа чи ребро. Цей стіл був призначений лише для серйозних дядь, які спускали на ньому нехиле бабло й навіть золото. Дякую, — сказав я офіціанту, який приніс наше замовлення, і ми взялися за пиво і закуски.

За пивом я продовжив. Спершу таких шмаркачів, як я, з більярдної проганяли. Якось Додя дав мені такого болючого запотилічника, що я цей біль пригадую досі. Але настирливість рано чи пізно робить своє: мої ровесники розбіглися, але не я. Мене тягнула невідома сила і постійно викручувало від бажання дізнатися, як це — грати на дуже великі гроші, яких мої батьки ніколи не бачили. Згодом у більярдній до мене настільки звикли, що не звертали увагу, а дехто посилав по цигарки чи пиво. І я з роззявленим ротом дивився, як більярдну зачиняли зсередини на ключ і вона перетворювалася на закритий клуб для обраних. На тому великому столі грали найкращі кий міста. Це була дуже різна публіка: кооператори, директори заводів, нелегальні валютники, відверті бандюки, перекупники, аферисти, колишні зеки, чинущі з міської та обласної міліції, партійні секретарі, місцевий суддя, а також схожі на них випадкові гості — явно не місцеві. Ставки були різними — я не бачив, щоб грали менш ніж на 50 радянських рублів, а інколи ставка була 100 і 200 рублів. А ще грали на коштовності, машини та квартири. До прикладу, моя мама тоді заробляла 90 рублів на місяць, а тут люди могли більшу суму спустити чи виграти